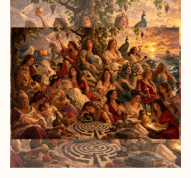

Serinin İlk Fıçısı: Gaia

Sinem Deniz Kılıç · 23 dk · 16 Mart 2026

TEKRAR NOTLARI

- **Gaia göğü üstünü örtmek için doğurur, hiyerarşi daha en başında kurulur.** Hesiodos'un Theogonia'sında geçen "Toprak bir varlık yarattı kendine eşit, dört bir yanını saran Uranos'u, yıldızlı göğü" dizeleri, ozanın hiyerarşiyi cinsellik imasıyla sunduğu yer olarak okunur: Alta dişi yerleştirilir, üst erkeğe ayrılır. Gaia ilk üç çocuğunu, yani Uranos'u, Pontos'u ve dağları hiçbir erkeğin katkısı olmadan doğurur; analık ise baba figürü işe dahil olunca gelen mecburi bir etiket gibidir.
- **Uranos'un taht korkusunun faturası Gaia'nın bedenine kesilir.** Uranos, tahtından indirilme kara basanını annesi Gaia'ya yüklenerek dağıtmaya çalışır. Titanları, Kiklopları ve Hekatonkheirleri doğuran, rahmine tepilen çocuklar yüzünden acı çeken Gaia hem her şeyin suçlusu hem de mağduru konumuna düşer. Oysa büyük kurtuluşun mimarı da odur: İsyanı başlatır, çocuklarını cesaretlendirir, parçalanmaz ak çelikten yarattığı tırpanı, ki bazı yerlerde orak diye de geçer, Kronos'a verir. Anlatı yine de tek vahşi hamleyi yapan Kronos'u kahraman sayar.
- **Kronos'un hamlesi devrim değil, el değiştirme.** "Şih devrilince devrim olmuyor" diye özetlenir: Diktatörlük yalnızca yeni bir bedene geçer. Kronos ana soyluluğunu yıkıp baba soyluluğunu kurmak ister, ailenin başına geçip kız kardeşi Rhea ile evlenir ve çocuk yapar. Çocukken ansiklopedilerde denk geline Goya'nın çocuklarını yiyen Satürn'ü hatırlatılır: Satürn, Yunan'daki adıyla Kronos, fanilerin romantik bulduğu adıyla zamandır. Yutmanın sebebi yalnızca babasının kehaneti değildir; asıl korku doğurganlığın ve rahmin denetlenemeyen gücüdür.
- **Zeus'u kurtaran plan Gaia'nın planı.** "Torun çocuktan tatlı derler de daha birini bile sevededik" serzenişiyile duruma el koyan Gaia, Rhea'ya Zeus'u doğar doğmaz Girit'e göndermesini, başına bir keçi koymasını ve Kronos'a iyice kundağa sarılmış büyükçe bir taş yutturmasını söyler. Kronos'un taşı yutması, güç aşıklarının nasıl körleşebildiğine örnek gösterilir.
- **Zeus, kendinden güçlü bir çocuk korkusuyla Metis'i yutar.** Metis'in tavsiyesi üzerine babası Kronos'u zehirle kusturan Zeus, Metis'i hamile bıraktığında üçüncü kuşak olarak doğacak çocuğun kendinden güçlü çıkmasından korkar ve daha tahta bile oturmadan hamile Metis'i yutar, Athena'yı kafasından doğurur. Rivayete göre bilge Metis'le birlikte Zeus'a bilgelik modülü de yüklenmiştir. Mızrakla yaralanıp dokuz gece dünya ağacında asılı kalarak bilgeliği ve büyü ustalığını kazanan, yani kendini yine kendine kurban eden Odin'in yolu Zeus'tan beklenemez.
- **Büyük savaşı Gaia'nın çocukları kazanır, zafer Zeus'a yazılır.** Savaşta dişi titanların neredeyse hiçbiri yoktur. Galibiyet için Kiklopları ve Hekatonkheirleri Tartaros'tan çıkarmayı Zeus'a söyleyen Gaia'dır; Mitoloji 101 kitabından aktarılan pasajda titanları taş yağmuruna tutanlar da onlardır, ama başarı Zeus'un stratejisine ve zekasına yazılır. Olimposlular oylamayla Zeus'u baştanrı ilan eder, Zeus da ilk iş titanları Tartaros'a tıkar. Gaia'nın cevabı Tartaros'la birleşip Typhon'u doğurmaktır: Omuzlarından yüz yılan başı yükselen ejder kafalı bu canavarın kasırgaları, depremleri ve tsunamileri bütün düzeni altüst eder. Olimposlular örgütlenip onu Etna Dağı'nın altına gönderir, yanardağ hala homurdanıp alev kusar.

Gigantomakhia'da Gaia devlerin tarafında. Apollodorus, devlerle Olimposluların savaşında Gaia'nın devlerin tarafını tuttuğunu yazar. Tanrılar devlerin ancak bir ölümünün yardımıyla yok edilebileceğine dair kehaneti alınca Gaia, devleri ölümsüz kılacak bir ilacın peşine düşer. Göklerden gelen emirle şafak tanrıçası Eos, ay tanrıçası Selene ve güneş titani Helios parlamaz; karanlıkta kendi üzerinde yetişen otu bulamayan Gaia'nın yerine otu Zeus ele geçirir, ardından Athena'nın yardımıyla ölümlü Herakles'i savaşa çağırır. M.Ö. 5. yüzyıl şairine atfedilen bir pasajda ise suç yine "kibirli Gaia"ya yıkılır.

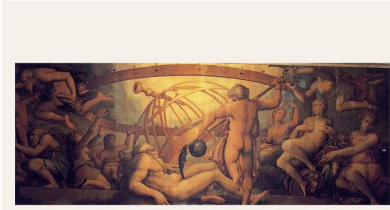
- **Gaia'yı öfkeli anne değil, adil olma yetisine sahip bir özne olarak okumak.** Gaia'ya dağıtıcı ve sorumlu rolü yüklemeyi modern determinizm saçmalığı sayan Wissenburg'ün aksine, Gaia adil olabilen bir özne kabul edilirse bize karşı vicdanlı bir hakim olarak görünür. Ovidius'un anlattığı felaketler bu çerçevede bugünden okunur: Helios'un oğlu Phaethon gökyüzüne çıkıp dünyayı kavurduğunda Gaia'nın torunu Zeus'tan yıldırım istemiş olma olasılığı yüksek görülür; bütün hayvanları avlayabileceğini sanan Orion'un kibri de minicik bir akrebin iğnesiyle söner ve Gaia, aleme ibret olsun diye Orion'u akreple birlikte gökyüzüne asar. Bugün o ibretten geriye burç yorumu, karakter analizi ve dilek dileme tarihi kalmıştır. Orion ile Artemis'in öyküsü ileriye bırakılır; üçüncü bölümün meşhur bir savaşta yan karaktere indirgenmiş bir piyona ayrılacağı da burada duyurulur.
- **Rölyeelerde yarım görünen figür, bugün Gaiacılığın başvuru kaynağı.** Rölyeelerde Gaia hep toprağın içinden yarım çıkar, bedeninin altı görünmez, yani görsel olarak da figürandır. Çağdaş dünyada ise Gaiacılık ya da Gaiacılık için başvuru kaynağı olmuştur. Gaia hipotezini ortaya atan James Lovelock'un Gaia anlayışı, romantik bir doğa ana masalından çok sistemsal bir denge fikrine dayanır. Wissenburg'ün uyarısı da aktarılır: Gaia varlığını sürdürmek için insanlığın aktif desteğine ihtiyaç duyuyorsa Gaiacılık totalitarizme kayar, tüm insani çıkarlar insan dışı bir amaca, yani doğanın korunmasına tabi kılınır. Bölümün benimsediği fikir ise şudur: Her şey az ya da çok her şeye bağlıdır.
- **Popüler kültür rafı ve kapanış manifestosu.** Ursula Le Guin'in Yerdeniz'inde dünya keyfe göre kurcalanacak bir dekor değil, her müdahaleye fiş kesen canlı bir sistemdir; oradaki Gaia, pamuk şeker bir ana figüründen çok yapılan her şeyin faturasını kesen etik bir muhasebecidir. Matrix doğayla bağ kopunca insanın kendi simülasyonunda hapsolmasını, Dark ise sisteme müdahale ettikçe o sistemin iyice düğümlenmesini hissettirir. Listeye Avatar da eklenir: Bazı platformlar Eywa sistemini mantar ağına benzetmiştir, bölümde ise Gaia'ya benzetildiği söylenir. Miyazaki'nin Prenses Mononoke'si insanın yarattığı tahribat karşısında doğanın mücadelesini anlatır. Kapanışta Gaia'yı öfkesine yenilen bir anne olarak okumanın kolaycılık olduğu söylenir: O her seferinde düzeni kurar, sonra o düzenin dışına itilir ya da yok sayılır; tepkisi bu dışlanmanın sonucudur. Bir sonraki bölüm Hera'ya ayrılmıştır.

Bölümün kaynakları

- Apollodoros- Bibloetheka (archive.org)
- Azra Erhat-Mitoloji Sözlüğü
- Hesiodos-Thegonia
- Kathleen Sears-Mitoloji 101
- Marcel Wissenburg- The Free And The Green Society
- Mitoloji Kitabı- Kolektif
- Goya- Saturn Devouring His Son (en.wikipedia.org)
- Josephine Wall "Sadness of Gaia"

- Ursula K. Le Guin- Yerdeniz Serisi
- Hayao Miyazaki- Prenses Mononoke
- Matrix, Dark, Avatar
- Dünya Tarihi Ansiklopedisi / Gaia (worldhistory.org)
- Gaianism (gaianway.org)

BU BÖLÜMDE GEÇEN ESERLER

Kronos'un Uranos'u Hadım Edışı

Giorgio Vasari ve Cristofano Gherardi · 1550 dolayları · Palazzo Vecchio, Floransa
Gaia'nın kendi bedeninden çıkardığı orağı oğlu Kronos'a verip babası Uranos'u devirmesini anlatan sahne. Bölümün Gaia ile Uranos arasındaki kopuşu ele alan kısmının doğrudan görsel karşılığı.

Kamu malı, Wikimedia Commons

Satürn Oğlunu Yerken

Francisco de Goya · 1819–1823 · Museo del Prado, Madrid
Kara Resimler dizisinden, Kronos'un kendi çocuklarını yutmasını gösteren en bilinen tasvir. Sunanın kaynak listesinde geçiyor ve Gaia'nın torunlarını kurtarmak için kurduğu tuzağın nedenini anlatıyor.

Kamu malı, Wikimedia Commons

Bergama Zeus Sunağı, Gigantomakhia frizi: Gaia topraktan yükselirken

MÖ 2. yüzyıl · Pergamon Müzesi, Berlin
Athena, Gaia'nın oğlu dev Alkyoneus'u yenerken Gaia toprağın içinden beline kadar çıkıp çocukları için yalvarır. Gaia'nın antik dünyada nasıl bedenlendirildiğini gösteren en güçlü örnek ve Anadolu'da duran bir eser.

Fotoğraf: Miia Ranta, CC BY-SA 2.0 · Wikimedia Commons

Aion mozaïği: Tellus (Gaia) ve mevsimler

MS 200–250 · Glyptothek, Münih (Sentinum'dan)
Zodyak küresinin içindeki sonsuzluk tanrısı Aion'un önünde, dört çocuğuyla oturan toprak ana Tellus yani Gaia görülür. Gaia'nın yıkıcı değil döngüsel ve bereket veren yüzünü gösterir, bölümün ekolojik okuma kısmına köprü kurar.

Kamu malı, Wikimedia Commons

Gaea

Anselm Feuerbach · 1875 · Güzel Sanatlar Akademisi tavan resmi, Viyana

On dokuzuncu yüzyılın Gaia'yı bir toprak ana figürü olarak yeniden hayal edişi. Modern Gaia kavramının nasıl kurulduğunu ve bugünkü ekolojik okumanın hangi görsel mirastan beslendiğini tartışmak için elverişli.

Kamu malı, Wikimedia Commons